

Vier 17e eeuwse Kamper stadsgezichten.

De Herkomst.

Op 7 Mei 1957 besloot de Gemeenteraad van Kampen, na ampele discussies, een bedrag van f 1700 beschikbaar te stellen voor de aankoop van een viertal zeventiende eeuwse stadsgezichten. Deze tekeningen maakten deel uit van een vrij grote collectie in particulier bezit waaruit tot nu toe een elftal werden verkocht: aan de Gemeente Kampen vier tekeningen, aan het Provinciaal museum te Zwolle twee en aan het museum De Waag te Deventer vijf. Of alle tekeningen van deze collectie door dezelfde meester zijn vervaardigd, is twijfelachtig; verscheidene zijn gesigeneerd Beerstraaten; één, die door de Gemeente Kampen werd aangekocht, met de letters A.B. De tekeningen zijn gekleurd maar zo weinig fraai dat hun kunstwaarde op het eerste gezicht niet groot schijnt. De hoge prijs die er voor werd betaald, is echter reeds uitstekend te verdedigen door de grote documentaire waarde die deze afbeeldingen hebben, want 17de eeuwse Kamper stadsgezichten zijn vrij zeldzaam, tekeningen ontbreken zo goed als geheel. Het wekt altijd verbazing dat de grote zeventiende eeuwse Kamper meesters Hendrick en Barend Avercamp ons zo weinig tekeningen van de stad hebben nagelaten. Geen wonder dat deze aankoop uiterst belangrijk blijkt te zijn voor een betere topografische kennis van Kampen in onze Gouden Eeuw.

Het Oude Raadhuis en omgeving.

*Afmetingen: hoog 332 mm, breed 432 mm. Grafiettekening.
(Gekleurd met waterverf)*

De eerste tekening die onder de loupe genomen zal worden, is een afbeelding van het Oude Raadhuis, gezien op de Noordzijde; de tekenaar beeldt hier dus de achterzijde van ons mooie stadhuis af. Op de voorgrond valt direkt de fraaie zandstenen kaak op, omgeven door een balustrade. Nanninga Uitterdijk vermeldt in zijn boekje „Kampen, geschiedkundig overzicht en

merkwaardigheden" dat deze kaak in 1548 werd gebouwd. Of hij het helemaal bij het juiste eind heeft, waag ik te betwijfelen, Kampen moet dan een tijdlang twee kaken bezeten hebben. In de Middeleeuwen immers stond de Kamper kaak niet achter het Oude Raadhuis, maar op het Koornmarktplein, tussen de poort en het koor van de Bovenkerk. Deze oude kaak moet tussen 1578 en 1598 afgebroken zijn. Zij komt nog voor op de plattegrond van Kampen in de atlas van Braun en Hogenberg, ontbreekt echter op die van Mr Paul Vtenwael, welke in 1598 vervaardigd werd. Op de plattegrond van Braun en Hogenberg staat achter het Oude Raadhuis geen kaak getekend, op de kaart van Vtenwael wel. Waarschijnlijk is dus dat de monumentale kaak die op onze tekening prijkt, gebouwd is tussen 1578 en 1598.

Uit de tekening blijkt verder dat de achterzijde van het Oude Raadhuis in de zeventiende eeuw nog bijna geheel uit een blinde muur bestond, misschien de middeleeuwse toestand. Slechts op één plaats wordt deze blinde muur, rechts van de kaak, onderbroken door twee venstertjes. De sluitstenen der bogen boven deze venstertjes dragen op de tekening de jaartallen 1620 en 1621, zij zullen dus in die jaren in de gevel zijn aangebracht.

Moulin deelt mede in het Jaarboekje voor de Provincie Overijssel 1838, dat in 1598 „ten gevolge van de veranderde inrigting op de stedelijke schutterij de zich onder de Schepenzaal bevindende vertrekken, door wachtdoende burgers werden betrokken" om welke redenen men het gebouw doorgaans de Burgerwacht hoort noemen. Deze venstertjes zullen dus de wachtdoende burgers in de gelegenheid gesteld hebben een waakzaam oog te houden op de delinquenten die aan de kaak gesteld waren.

In dit zelfde Jaarboekje geeft Moulin een interessante beschrijving van de kaak zelf die hij mogelijk nog gekend heeft. „Tegen de noorder zijgevel was een kaak of schavot gebouwd, zijnde een aardheuvel met gras begroeid, en als een vesting met een vijf voet hoogen muur omgeven. Uit het midden verhief zich een zwaren steenen kolom, ruim 20 voeten hoog, welke voor geeselpaal diende en van boven door een opgang en ijzeren traliewerk was omgeven, wordende de misdadigers daarop te pronk gesteld".

Opvallend is aan deze achterzijde ook de enorme stenen schoorsteen die, aan de buitenzijde aangebracht, de harmonie van de gevel verstoort. Zoals men weet is in 1543 in het reeds genoemde waeckhuys door te hard stoken, de schoorsteenbrand ontstaan die het middeleeuwse Raadhuis, op de buitenmuren en een deel van het Schepentorentje na, bijna geheel in de as legde. Teneinde dit risico niet voor een tweede maal te lopen heeft men, naar ik vermoed, tijdens de herbouw, toen de oorzaak van de ramp nog zo vers in het geheugen lag, het waakhuis voorzien van een apart rookkanaal dat niet door de Schepenzaal, maar buitenom geleid werd.

Op de tekening ziet men dat niet alleen aan de Westzijde van het Oude Raadhuis beelden waren aangebracht, maar dat ook aan de Noordzijde een beeld prijkte. Wellicht een bewijs dat in de Middeleeuwen inderdaad, zoals Toe Boecop in zijn bekende Kroniek van Kampen meedeelt, beelden „rontomme het Raethuys” waren aangebracht, waarvan verscheidene tijdens de brand gesneuveld zullen zijn.

Aan de Westzijde van het Oude Raadhuis valt natuurlijk in de eerste plaats de prachtige monumentale zandstenen trap op met de opengewerkte leuning en de daarop aangebrachte leeuwten die wapenschilden dragen. Deze trap zal na de brand van 1543 gebouwd zijn en wel door Berend van Coesveld; de Middeleeuwse ingang bevond zich aan de Zuidgevel. In 1791 brak de toenmalige stadsarchitect Abraham Sorg deze trap af met het oog op een noodzakelijke verbreding van de Oudestraat en verving haar door een smallere. In 1899 verdween zij geheel en bleef slechts de ingang van het Nieuwe Raadhuis.

Naast het Oude Raadhuis, links op de tekening, zien wij een rij huizen die ongeveer tegen de stadsmuur gebouwd moeten zijn. In de Kroniek van Toe Boecop lezen wij dat „Anno 1489 worde dye nye stat stall myt dat huys van stadt stall acter dat raethuys ghetymmert, daer dye lenen (bogen van de oude stadsmuur) stonden”. Op de achtergrond is hier nog een deel van de voormalige Vischpoort zichtbaar.

Rechts op onze tekening zien we, geheel op de voorgrond, nog juist een deel van de Nieuwe Toren. Toen de tekening vervaardigd werd, zal deze nauwelijks voltooid zijn geweest. Dit is op te merken uit het voorwerp, bevestigd aan het onder-

A. Beerstraeten.

GEZICHT OP HET OUDE RAADHUIS.

Gem. Archief Kampen.

stuk van de toren. Op het eerste gezicht doet dit, op de foto althans, denken aan een soort uithangbord, maar de tekening zelf leert anders! Het is een uurwerkje dat in 1650 aan het toen juist voltooide deel van de Nieuwe Toren werd aangebracht opdat de Kampenaren toch op de klok zouden kunnen kijken zolang de Nieuwe Toren en het daarin geprojecteerde grote uurwerk nog niet voltooid was. Dit nooduurwerkje heeft jarenlang goede diensten bewezen. De toren zelf werd pas in 1664 voltooid en volgens de Stedelijke Rekeningen werden nog in 1669 aan de Weduwe Sprakels te Zutphen f 3120,10 uitbetaald „wegens het voltrecken van het kloekenspel ende uyrwerck op de nieuwe toren”. Men mag dan ook veronderstellen dat eerst na de voltooiing van het echte uurwerk dit noodgevalletje weer verwijderd werd. Onze tekening moet dus tussen 1650 en 1669 vervaardigd zijn.

Naast de Nieuwe Toren ziet men een huis dat sterk aan een herberg doet denken. Op het uithangbord is duidelijk een helm getekend. Men zou bijna geneigd zijn zich af te vragen of dit soms de beroemde herberg De Zilveren Helm is waarin in de zestiende eeuw Ernst Maler woonde, de merkwaardige herbergier-schilder die het Laatste Oordeel boven het Schepengestoelte in de Schepenzaal contereitselde. Maar volgens Mr Nanninga Uitterdijk moet deze vermaarde herberg een tiental huizen noorderlijker hebben gelegen op de plaats waar nu de Coöperatieve Boerenleenbank is gevestigd en daarvoor de Poort van Kleef was geheten.

Op de achtergrond van deze tekeningen strekt zich tenslotte de Oude straat uit met haar fraaie patriciërshuizen. Flauw is onder meer nog te herkennen het Oude Vleeshuis waarin nu de ijzerwinkel van de heer Dullaert is gevestigd. Helaas is het Stadswijnhuis, toen reeds in gebruik als Raadhuis, op de tekening bijna niet zichtbaar, het schijnt weg te duiken achter het Oude Raadhuis. De tekenaar heeft vergeten de Vischsteeg aan te geven, waardoor de situatie onduidelijk wordt.

Een dubbelganger.

De Rijksuniversiteitsbibliotheek te Leiden bezit een tekening die een opmerkelijke overeenkomst vertoont met de hier boven beschrevene. Ook zij geeft de Noordzijde van het Oude Raadhuis weer en panorama en details zijn precies gelijk. De Leidse

schets is eveneens een grafiettekening, heeft echter andere afmetingen (28 x 39 cm) en op de voorgrond zijn enige aardige mensengroepjes getekend.

Opmerkelijk is verder dat deze tekening heel vluchtig lichtgrijs tot lichtbruin gewassen is, waardoor zij een heel wat voornamere indruk maakt dan de Kamper tekening waarop slordig, ondeskundig en onartistiek, harde lelijke kleuren zijn aangebracht, iets waarop ik later nog zal terugkomen. De kunstwaarde van de Leidse tekening is dan ook ongetwijfeld groter.

Over de geschiedenis van de Leidse tekening is het volgende bekend: oorspronkelijk was zij in het bezit van W. R. E. baron van Heeckeren van Walien. In 1834 werd zij aangekocht door Mr J. F. Bodel Nijenhuis en in 1873 eigendom van de Leidse Universiteitsbibliotheek.

Een Copie.

Ook het Provinciaal Overijssels Geschiedkundig museum te Zwolle bezit een tekening die sterk aan onze „Kamper” tekening herinnert. Het is vrij zeker een copie, in de tweede helft van de 18de eeuw versierd met een aantal figuurtjes. Wel is opmerkelijk dat het Nieuwe Raadhuis, het voormalige stadswijnhuis, hier beter uitkomt dan op de Kamper tekening.

De Vischpoort en omgeving, gezien van de IJsselkant.

*Afmetingen: hoog 330 mm, breed 434 mm. Grafiettekening.
(Gekleurd met waterverf)*

Een tweede tekening die werd aangekocht, toont ons de Vischpoort en omgeving in de 17de eeuw, gezien vanaf de IJsselkant. De tekenaar moet gezeten hebben op de IJsselkade, vrijwel naast de brug stroomopwaarts.

Ons oog wordt in de eerste plaats geboeid door de machtige Vischpoort die ons ook reeds bekend was door tekeningen van Pieter Remmers ($\pm$ 1800).

Deze Vischpoort herinnert in vele opzichten aan de Koornmarktpoort en zal dan ook wel in het begin van de veertiende eeuw zijn gebouwd. Misschien was zij de zogenaamde „nederste” poort die reeds in 1313 wordt genoemd. De grote ronde torens zullen vermoedelijk wel, evenals bij de Koorn-

A. Beerstraeten.

GEZICHT OP DE VISCHPOORT EN OMGEVING.

Gem. Archief Kampen.

marktpoort, er later voorgezet zijn. Haar naam heeft zij te danken aan de vismarkt die hier eeuwenlang werd gehouden. In 1837 werd deze Vischpoort afgebroken.

Zoals men op de tekening kan zien, stonden in de 17de eeuw voor deze poort, aan weerszijden van de ingang, lage, smalle gebouwtjes, waartussen een monumentaal hek was aangebracht. Het huisje links op de tekening was het zogenaamde Baandershuisje, genoemd naar de vlak bijgelegen Baanders-toren. Waarschijnlijk was de wacht hier ondergebracht.

Mogen we de Kamper Courant van 25 Dec. 1909 geloven, dan werd dit Baandershuisje pas in 1909 afgebroken. Het rechtse gebouwtje liet Plomp tegelijkertijd met de Vischpoort afbreken. Hij bouwde daar toen de Kaarsenlade, een gerenommeerd 19de eeuws bierhuis dat eveneens in 1909 verdween.

Op de achtergrond staat de Nieuwe Toren, compleet met koperen bol en kruis. Het kruis werd in 1664 op de toren gezet zodat deze tekening in dat jaar of later vervaardigd moet zijn.

Links op de tekening, helaas maar zeer gedeeltelijk, is het fraaie huis zichtbaar dat Mr Elias de Mulder in 1659 verzocht te mogen bouwen en in 1660 zeker voltooid was, want in het laatstgenoemde jaar staan Schepenen en Raden van Kampen deze Mr Elias de Mulder, die van beroep steenhouwer was en o.m. aan de Nieuwe Toren werkte, toe „in syn nieu getimmert huys aen de Stadtmuyre op de vismerckt staende” Kamper bieren te mogen tappen. Eeuwenlang heeft dit mooie gebouw onder de naam „het Trapje” of de „Oude Stadsherberg” de tand des tijds getrotseerd, hoewel de gevel in 1865 door een verbouwing danig werd verknoeid. Tot 1945 was er het hotel van de heer A. R. Dijk in gevestigd; in dat jaar werd het een ruïne door het opblazen van de IJsselbrug. Na het opruimen van deze ruïne werd op dezelfde plaats het tegenwoordige moderne hotel-restaurant gebouwd dat eveneens de naam van „De Stadsherberg” kreeg.

Naast de oude Stadsherberg zien we op de tekening een veel kleiner huis staan, dat echter in dezelfde stijl is opgetrokken. Voor 1660 stond hier een schuurtje, toebehorende aan een Engelsman, Marmeduc Flitscher genaamd. Op 6 Maart 1662 verzocht deze Marmaduc de ledige plaats tussen de poort en de woning van de steenhouwer te mogen betimmeren hetgeen hem werd toegestaan „mits dat het geschiet in conformiteyt

van de behuysinge daer naest aengelegen". Vermoedelijk is Mr Elias de Mulder dus ook de architect van deze woning geweest.

Op de voorgrond zien we nog een deel van de vismarkt; de banken dienden voor de afslag.

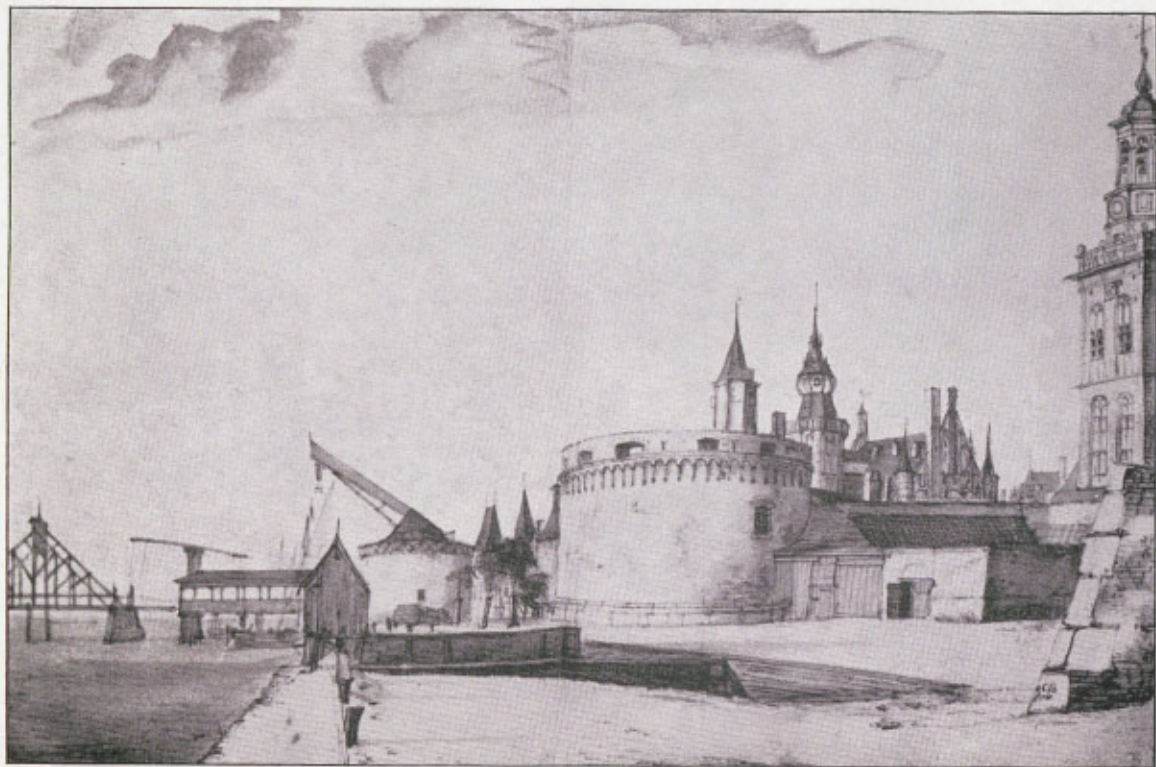
Rechts staat de oude kraan en een massaal rondeel. De kraan op deze tekening dateert vermoedelijk uit het jaar 1613, maar reeds veel vroeger stond een dergelijk instrument op deze plaats. In 1851 werd zij afgebroken en de Kamper Courant van 20 Februari 1851 weet te vertellen dat men zich toen verwonderde over de zeer diepe fundamenteën van het gevaarte en de grote brokken zandsteen die uit de grond werden gehaald.

Het huisje op de voorgrond moet vlak naast de oprij van de brug gelegen hebben; misschien was het de brugwachterswoning.

De Leeuwentoren en omgeving.

*Afmetingen: hoog 330 mm, breed 446 mm. Grafiettekening.
(Gekleurd met waterverf. Gesigneerd A.B.)*

Het massale rondeel kunnen we het best bestuderen op de derde tekening die een deel van de IJsselkade ten Noorden van de brug weergeeft. De tekenaar moet gestaan hebben aan de IJsselkant, ongeveer tegenover het filiaal van houthandel Cramer. Dit enorme verdedigingswerk, geheel vrij voor de stadsmuur gelegen, moet ongetwijfeld de Leeuwentoren zijn, waarvan tot nu toe geen tekeningen bekend waren. Het maakt de indruk bekroond te worden door een spits, naar achteren geplaatst, torentje. Deze Leeuwentoren wordt eveneens genoemd in de Kroniek van Arent toe Boecop. Deze vermeldt dat in 1477 „dye stadt van Campen van Lysseboemen (Lissabon) 2 levendighe lewen (worde) ghesant". De dieren werden door de „raadvriend" Rotger Schere uit Zeeland afgehaald en per schip naar Kampen vervoerd en daarna in wat Toe Boecop noemt, de „lewentorren" ondergebracht. Tot voedsel dienden hen jong vee „100 schapen" en „10 off 12 Hoorenbesten" dat op Seveningen werd geweid door de „lewenwaerder". Moulin vertelt in zijn Kamper Kroniek dat de Raad enkele jaren later enige jonge leeuwen schonk aan de stad Lübeck die na hun

A. Beerstraeten.

GEZICHT OP DE LEEUWENTOREN EN OMGEVING.

Gem. Archief Kampen.

dood werden opgezet en in de 18de eeuw nog op de bovenzaal van het raadhuis te zien waren.

Deze leeuwen werden volgens Toe Boecop niet alleen in de Leeuwentoren opgeborgen maar ook in „dye plaese daer dye stadttimmerluden staen ende tymmeren”, dus in de zogenaamde Timmertoren. Zien we deze timmertoren ook op de tekening? Ik durf het niet met zekerheid te zeggen. Dan zou het spitse torentje waarmee de Leeuwentoren bekroond schijnt te zijn, in werkelijkheid los van dit rondeel moeten staan, hoewel het op de tekening de indruk maakt er een geheel mee te vormen. Op de 17de eeuwse plattegronden is de Leeuwentoren echter steeds torenloos. Mogelijk dus dat dit torentje inderdaad de timmermanstoren is. In ieder geval ziet men op de tekening duidelijk de toegang tot het complex waar „dye stadttimmerluden staen ende timmeren”.

Moulin, die de oude verdedigingswerken van Kampen goed kende, vermeldt in de Kamper Courant van 16 Januari 1837 dat de Leeuwentoren in 1673 door de Fransen werd vernield en elders dat in 1732 de ruïnes waren opgeruimd. Op een plattegrond uit het jaar 1756 vindt men geen spoor meer van dit formidabele rondeel. De Timmertoren heeft veel langer bestaan; omstreeks 1840 had de stadsarchitekt Nicolaas Plomp nog zijn kantoor in deze toren gevestigd. Een soort voorloper van het Bureau van Gemeentewerken dus; in vroegere eeuwen werd hij ook wel de „fabriek” genoemd.

Deze tekening geeft nog enkele interessante details. Op de voorgrond zien we een steiger. Dit kon wel eens de zogenaamde Paardesteiger zijn, want deze moet vlak bij de Leeuwentoren hebben gelegen. In 1623 werd bepaald, dat vissers die op ongeoorloofde wijze vis vervoerden, de kans liepen dat hun schuit naar de Paardesteiger werd gebracht opdat hun kaar daar door de stadstimmerman zou worden stukgeslagen.

Het huisje bij deze steiger diende wellicht als paardestal.

Op de voorgrond rechts, ziet men nog resten van lage verdedigingswerken die voor de eigenlijke stadsmuur lagen. Zij zijn ook aangegeven op zeventiende eeuwse plattegronden van Kampen. Hierop heeft de tekenaar onderaan zijn voorletters A.B. aangebracht.

Links op de achtergrond tenslotte een deel van de IJsselbrug met de karakteristieke houten jukken en de klap vlak bij de stad.

De Hagenpoort en de Buitenhaven.

*Afmetingen: hoog 332 mm, breed 436 mm. Grafiettekening.
(Gekleurd met waterverf)*

En tenslotte dan de vierde tekening die ons een beeld geeft van de Hagenpoort en de Buitenhaven. De tekenaar moet hier gezeten hebben op het bolwerk „De Hamer”.

De Hagenpoort was in de tijd waarin deze tekening vervaardigd werd, ongeveer 1666, nog in uitstekende conditie, al dateerde zij reeds uit de 14de eeuw. Natuurlijk moet in de loop der eeuwen aan deze oude poort heel wat veranderd zijn, zo weten wij dat zij o.m. in 1615 werd verbouwd en van een nieuwe huid voorzien. Onze tekening zal wel het resultaat van deze verbouwing te zien geven. Honderden jaren heeft men deze poort als gevangenis gebruikt.

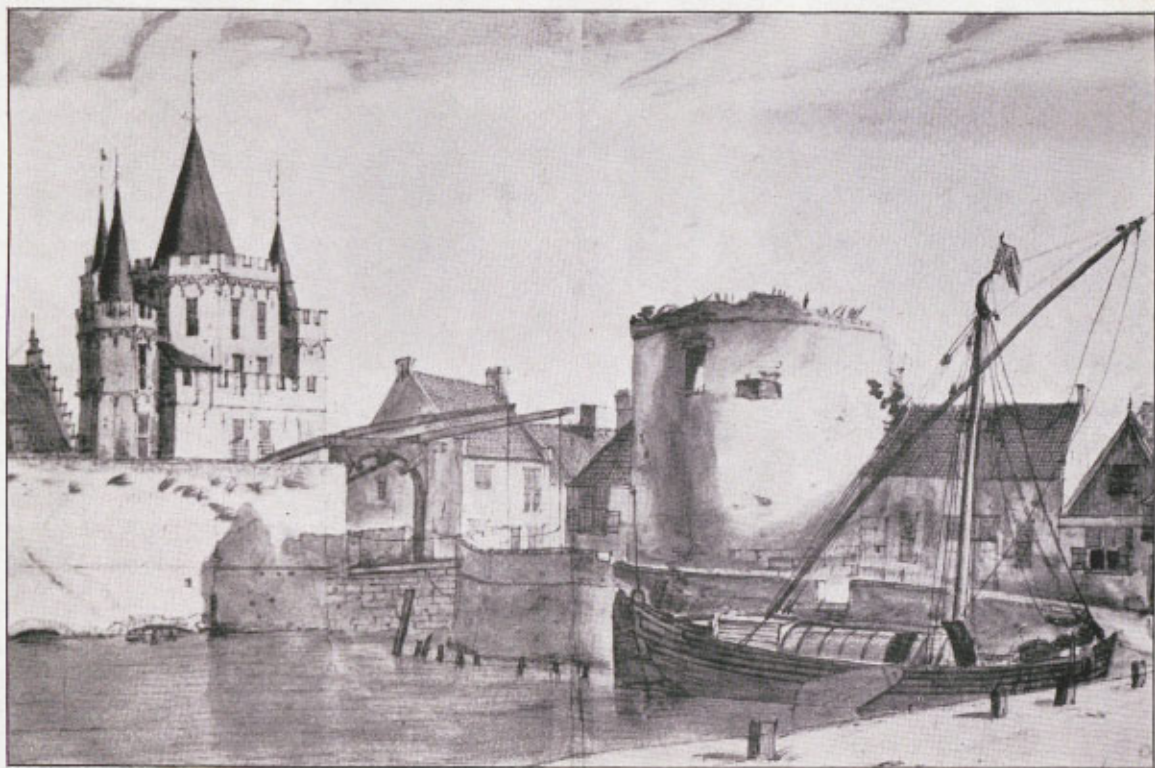
Er zijn nog Kampenaren die deze poort gekend hebben; in 1893 besloot een kortzichtig Gemeentebestuur, ondanks protesten van de hoogste instanties, deze poort te doen afbreken. Wel had zij toen al danig aan schoonheid ingeboet: de spitsen van haar hoektorens en alle kantelen waren verdwenen, vermoedelijk het resultaat van een reparatie uit het jaar 1729. We mogen ons dan ook wel gelukkig prijzen nu over een tekening te beschikken waarop deze poort nog in al zijn schoonheid staat afgebeeld.

Voor de Hagenpoort staat een zware toren die geheel in vervallen toestand verkeert. Dit rondeel speelde een belangrijke rol bij de belegeringen van Kampen in 1572 en 1578. Het diende tot dekking van de haven en had geen buitengracht. In 1578 deed Rennenberg een poging om het te doen springen door een mijn te graven „zijnde een nieuwigheid in de belegeringkunst” zoals Moulin opmerkt. In de tijd dat deze tekening werd vervaardigd, speelde dit verdedigingswerk kennelijk geen rol meer, gezien de toestand waarin het wordt afgebeeld. — De naam kon ik niet achterhalen. Was het de IJseltoren?

Veel nieuws leren we uit deze tekening verder niet, hoe aardig zij ook moge zijn.

De Familie Beerstraaten.

Deze tekeningen zijn ongetwijfeld vervaardigd door een lid of door leden van het 17e eeuwse Amsterdamse kunstenaars-

A. Beerstraeten,

GEZICHT OP DE HAGENPOORT EN BUITENHAVEN.

Gem. Archief Kampen.

geslacht Beerstraaten, want minstens twee tekeningen van de gehele collectie vermelden deze naam. De bekende handboeken op kunsthistorisch gebied noemen meestal vier leden van deze familie die de schilder- en tekenkunst hebben beoefend, namelijk Jan Abrahamsz., Abraham, Johannes en Anthonie.

Goed geïnformeerd zijn we feitelijk alleen over Jan Abrahamsz. Beerstraaten. Mr W. F. H. Oldewelt heeft in zijn artikel over de Beerstraaten's gepubliceerd in het Jaarboek Amstelodanum 1938 ¹⁾, duidelijk weten te maken dat Jan Abrahamsz. Beerstraaten en Johannes hoogst waarschijnlijk een en dezelfde persoon zijn. De vader van Jan Abrahamsz. zou dan geweest zijn de tafellakenwerker Abraham Daniëlsz. van Emden die op 21-jarige leeftijd 26 December 1610 in de Oude Kerk te Amsterdam in het huwelijk trad met Meynsjen Luytendr. Dus niet, zoals tot nu toe op gezag van Havard werd aangenomen Abraham Jansz. die kuiper van beroep was ²⁾.

Op 1 Maart 1622 ³⁾ werd een zoon, Johannes genaamd, uit het huwelijk tussen de tafellakenwerker Abraham Daniëlsz. en Meynsjen Luytendr. in de Nieuwe Kerk te Amsterdam gedoopt. Deze zoon moet volgens Mr Oldewelt de schilder Johannes Beerstraaten zijn geweest, ook bekend als Jan Abrahamsz. Beerstraaten, die op 16 September 1642 in de ouderdom van 20 jaar huwde in de Nieuwe Kerk te Amsterdam met Magdalena Teunisd. Bronckhorst, dochter van Teunis Teunisz. Bronckhorst en Sara Gabriëls.

Op 25 Mei 1664 werd Magdalena Bronckhorst in de Westerkerk te Amsterdam begraven. Volgens het Doodregister van de Weeskamer liet zij 8 minderjarige kinderen na. Na de dood van zijn vrouw hertrouwde Jan Abrahamsz. Beerstraaten op 10 Mei 1665 in de kerk te Sloterdijk met Albertje

¹⁾ Mr W. F. H. Oldewelt: De schilder Johannes Abrahamsz. Beerstraten en zijn naaste familieleden, gepubliceerd in het 35ste Jaarboek Amstelodanum (1938), blz. 81—87.

²⁾ Henri Havard: *l'Art et les artistes Hollandais*, deel III, blz. 10.

³⁾ In het artikel, vermeld onder noot 1, noemt Mr Oldewelt als doopdatum van Johannes de onwaarschijnlijke datum 27 Februari 1627. Toen ik hem daar opmerkzaam op maakte, was de schrijver zo vriendelijk mij te berichten dat het jaartal een fout van de corrector was en er behoorde te staan: 1 Maart 1622.

Egbertsdr. Crale. Toen de huwelijksvoorwaarden werden opgemaakt, waren nog 5 kinderen uit Jan Abrahamsz. eerste huwelijk in leven, namelijk Abraham (21 j.), Johannes (12 j.), Jacobus (7 j.), Magdalena (5 j.) en Daniël (4 j.).

Jan Abrahamsz. Beerstraaten werd op 1 Juli 1666 in de Westerkerk te Amsterdam begraven. Uit zijn tweede huwelijk werd nog posthuum een dochtertje, Albertje genaamd, geboren dat op 18 Juli 1666 in de Westerkerk te Amsterdam werd gedoopt, een dag voor de begrafenis van haar moeder.

Jan Abrahamsz. Beerstraaten heeft een familielid Daniël Abrahamsz. gehad. Vermoedelijk was deze zijn broeder. Op 17 October 1651 wordt Jan Abrahamsz. voogd over de minderjarige kinderen van deze Daniël: Meynsje en Duyfje, wegens het overlijden van de vader in Oost-Indië.

In 1642, het jaar waarin hij zijn eerste vrouw Magdalena Bronckhorst trouwde, woonde de schilder in de Elandstraat te Amsterdam. Vandaar verhuisde hij spoedig naar een woning bij de Haarlemmerpoort gelegen, alwaar hij „de schipbreuck" uithing. Op 1 Januari 1651 verkocht Johannis Collaert, maler, voor f 3000 aan Johannes Beerstraaten een huis aan de Rozengracht, tegenover het Doolhof, dus vlak bij de plek waar Rembrandt zijn laatste levensjaren zou doorbrengen. Uit dit huis aan de Rozengracht werd de schilder ook op 1 Juli 1666 begraven.

Na zijn dood bleek de nalatenschap insolvent te zijn en liet de Desolate Boedelskamer van Amsterdam tot tweemaal toe een inventaris opmaken waarvan de laatste beschrijving door Dr Bredius in zijn *Künstler-Inventare* ⁴⁾ opgenomen werd.

Behalve wat huisraad en een opmerkelijk groot aantal boeken, waaruit misschien zou kunnen blijken dat de kunstenaar een ontwikkeld man geweest moet zijn, bevatte de nalatenschap ongeveer 27 voltooide schilderijen, waaronder vele zee-stukjes, 5 onvoltooide doeken en een opmerkelijk gering aantal tekeningen.

Jan Abrahamsz. Beerstraaten is ongetwijfeld een knap schilder geweest die zich vooral toedeed op het vervaardigen van zee-, stads- en dorpsgezichten.

⁴⁾ Dr A. Bredius: *Künstler-Inventare*, blz. 814 „Das Nachlass Inventare von Johannes Beerstraten".

Zeer indrukwekkend bijvoorbeeld is zijn schilderij van de ruïnes van het Oude stadhuis van Amsterdam dat in de nacht van 6 op 7 Juli 1652 afbrandde. Prof. Dr J. Q. van Regteren Altena zegt van dit doek dat het werken van Jacob van Ruysdael evenaart en acht een nauwe betrekking tussen beide schilders niet uitgesloten ⁵⁾).

Veel minder weten wij helaas over de andere schilders die de naam Beerstraaten voerden. De voortreffelijke studie van Mr Oldewelt heeft de onwaarschijnlijkheid aangetoond dat er naast de schilder Jan Abrahamsz. ook nog een schilder Johannes zou hebben bestaan. Zij zijn beide één en dezelfde persoon geweest en men zou goed doen de naam Jan Abrahamsz. uit de handboeken te schrappen en slechts te spreken over Johannes Beerstraaten. Zo wordt de schilder in officiële stukken genoemd, zo noemt hij zich zelf ook in eigenhandig geschreven aantekeningen.

Resten dus Abraham en Anthonie Beerstraaten.

Er zijn inderdaad aanwijzingen dat Jan Abrahamsz. (of Johannes) oudste zoon Abraham óók schilder is geweest. In een boedelinventaris uit het jaar 1664, door Dr Bredius gepubliceerd, is sprake van „een wintertje van de jonge Beerstraaten”. Hiermede kan Abraham zijn bedoeld. Verder zijn we over deze Abraham Beerstraaten echter bijzonder slecht geïnformeerd. Op 31 Maart 1665, wanneer zijn vader, in verband met diens voorgenomen tweede huwelijk, zijn kinderen hun moederlijk erfdeel uitkeert, wordt hij voor het laatst genoemd, daarna komt hij in geen enkel stuk meer voor. Hij verdwijnt dus op 22 jarige leeftijd spoorloos.

Archivalia die de naam Anthonie Beerstraaten vermelden, ontbreken geheel! Thieme Becker vermeldt op gezag van Dr C. Hofstede de Groot dat in 1886 op de veiling Snouck van Loosen te Enkhuizen een deugdelijk gemerkt schilderij van Anthonie Beerstraaten werd verkocht ⁶⁾. Volgens Thieme-Becker bevinden zich ook volledig gesigioneerde tekeningen van deze meester in het Kupferstichkabinett te Weimar ⁷⁾ en

⁵⁾ Prof. Dr J. Q. van Regteren Altena „Het gelaat van de stad”, opstel gepubliceerd in „Zeven eeuwen Amsterdam” onder leiding van A. E. d'Ailly deel III, blz. 304.

⁶⁾ Thieme-Becker: Allgem. Lexikon der bildende Künstler. Deel 3, blz. 171.

⁷⁾ Idem.

Wurzbacht noemt een volledig gesigioneerde tekening van deze meester, gedateerd 1671, in de verzameling Lanfranconi⁸⁾. Deze mededelingen en een opmerkelijk verschil in kwaliteit tussen de vele tekeningen die de naam Beerstraaten dragen, doen vele kunsthistorici geloof hechten aan het bestaan van een schilder Anthonie Beerstraaten. Zo dit juist is, moet hij slechts een middelmatig artist zijn geweest, Thieme-Becker noemt Anthonie bijvoorbeeld een zwak schilder en vindt zijn stukken nuchter en hard van kleur⁹⁾.

Mijn pogingen om de vraag te beantwoorden, welk lid van de familie Beerstraaten de tekeningen, aangekocht door de Gemeente Kampen, wel vervaardigd mocht hebben, bleken een zo tijdrovend onderzoek te vergen dat dit, bij het schrijven van deze regels, lang niet voltooid blijkt te zijn. Het liefst had ik over dit onderzoek dan ook maar voorlopig nog gezwezen. In verband met de reproductie van het fraaie 17e eeuwse schilderij van het Oude Raadhuis te Kampen, in dit boekwerkje opgenomen, ontkom ik er echter niet aan dit onderwerp aan te roeren.

Een der Kamper tekeningen, het gezicht op de Leeuwentoren vanaf de IJselkant, is gesigioneerd A.B. De grote vraag is nu natuurlijk welk lid van de familie Beerstraaten zich achter deze letters verschuilt. Het ligt voor de hand dat men in de eerste plaats aan Abraham of Anthonie Beerstraaten zal denken.

Voordat op dit probleem wordt ingegaan, zal echter eerst iets over het kleuren of liever het inkleuren van deze tekeningen gezegd moeten worden. Dit geschiedde met waterverf, maar zo lelijk en ondeskundig, dat dit stellig niet het werk geweest kan zijn van de artist die de tekeningen vervaardigde.

De inkleuring zal dan ook geschied zijn in latere tijd, wellicht in het begin van de 18e eeuw, toen de gehele collectie reeds in een hand verenigd was. Misschien is hier een zogenaamde kaartbezorger aan het werk geweest die in opdracht van de toenmalige eigenaar handelde, maar het komt mij voor dat aan deze tekeningen ook later, bij wijze van tijdverdrijf, geprutst is met verf. Bij het beoordelen van deze tekeningen

⁸⁾ Dr Alfred von Wurzbach: *Niederl. Künstler-Lexikon*, deel I, blz. 71.

⁹⁾ Thieme-Becker, Deel 3, blz. 171.

moet men dus de kleuren wegdenken! Dan blijft het werk over van een middelmatig artist en zeker niet van een groot of goed kunstenaar.

Het allereerst heb ik getracht na te gaan of deze artist wellicht Abraham Beerstraaten kon geweest zijn, de zoon van Jan Abrahamsz. die op zo jeugdige leeftijd is verdwenen. Van deze schilder immers signaleerde Dr Bredius een volledig gesig-neerd schilderij dat in 1909 nog deel uitmaakte van de collectie van Lord Lansdowne te Bowood in Engeland en tot mijn verrassing het Oude Raadhuis te Kampen in beeld bracht ¹⁰⁾. Dank zij de vriendelijke bemiddeling van de heer Peter Murray, bibliothecaris van het Courtauld Institute of Art in Londen, slaagde ik erin een fotocopie van dit schilderij in mijn bezit te krijgen.

Deze foto was zeer interessant. Het originele schilderij moet verrassend goed van kwaliteit zijn en vertoont qua voorstelling een zeer grote overeenkomst met de reeds besproken Kamper en Leidse tekeningen van ons Oude Raadhuis. Opmerkelijk is echter dat het schilderij, naast de vele punten van overeenkomst, meer details geeft en topografisch zelfs precieser is. Zo vinden we hierop de Leeuwentoren afgebeeld die op de beide genoemde tekeningen ontbreekt en is de Nieuwe Toren duidelijk van een verdieping voorzien. Ik wees er reeds op dat op de Kamper tekening de Vischsteeg ontbrak, waardoor de situatie rondom het Nieuwe Raadhuis niet duidelijk werd. Op het schilderij echter is deze Vischsteeg zeer duidelijk aangegeven waardoor we een uitstekend beeld krijgen van de 17e eeuwse gevel, aan de Oude straat gelegen, van het Nieuwe Raadhuis. Het is dan ook onwaarschijnlijk te veronderstellen, zoals men op het eerste gezicht geneigd zou zijn te doen, dat de Kamper of Leidse tekening als werktekening diende voor dit schilderij, een detail als van de Vischsteeg kon de schilder moeilijk onthouden.

Na enig zoeken ontdekte ik op een der onderste stenen van de Nieuwe Toren ook de door Dr Bredius genoemde signatuur. Helaas, slechts de achternaam Beerstraaten en het jaartal

¹⁰⁾ Dr C. Hofstede de Groot: Kritische opmerkingen omtrent Oud-Hollandsche schilderijen in onze musea, gepubliceerd in „Oud-Holland” 1904, blz. 114.

De schrijver vermeldt hierin o.m. dat Waagen de handtekening niet kon lezen en er Bauerstadt van maakte.

1665 konden met enige goede wil ontcijferd worden! Nadere informatie in Londen bracht aan het licht dat de signatuur, voorkomende op dit doek, ook daar reeds geruime tijd een probleem was geweest. Aanvankelijk had men het schilderij toegeschreven aan een schilder Bierstadt maar later, lettend op de stijl, had men er Abraham Beerstraaten van gemaakt. Dus niet omdat men erin geslaagd was de handtekening te lezen. Aangezien de tegenwoordige verblijfplaats van het schilderij onbekend is, moest men met deze nadere informatie volstaan.

Behalve de getuigenis van Dr Bredius, hebben we dus geen enkele zekerheid dat dit schilderij uit de voormalige collectie Lansdowne afkomstig, werkelijk door Abraham Beerstraaten werd vervaardigd. En ik betwijfel of dit ook het geval is! In zijn opstel „Het gelaat van de stad” gepubliceerd in „Zeven Eeuwen Amsterdam” neemt Prof. Dr J. Q. van Regteren Altena reeds stelling tegen door vele kunsthistorici verdedigde opvatting dat Abraham Beerstraaten het begaafte lid van deze familie geweest zou zijn en betoogt dat het in kwaliteit beste werk van de Beerstraaten's in zijn geheel van de hand van Jan Abrahamsz. Beerstraaten stamt ¹¹⁾).

Hoezeer de kunsthistorici ten onrechte in de ban van Abrahams vermeende superioriteit zijn geraakt, bleek mij uit een tekening, gesigneerd A (?) Beerstraaten 1662 die ik in de Albertina te Wenen vond. Op grond van haar voortreffelijke kwaliteit had men deze Marktscène daar toegeschreven aan Abraham Beerstraaten. Toen ik echter de handtekening vergeleek met eigenhandig geschreven aantekeningen van Jan Abrahamsz. (of beter gezegd Johannes), bleek zonneklaar dat deze uitstekende schets door laatstgenoemde meester vervaardigd moest zijn ¹²⁾).

Reeds op deze gronden zou ik het, naar de foto te oordelen, zeer goede schilderij van het Oude Raadhuis te Kampen, niet aan Abraham, maar aan Jan Abrahamsz. Beerstraaten willen toeschrijven. In deze overtuiging word ik gesterkt door punten

¹¹⁾ Prof. Dr J. Q. Regteren van Altena „Het gelaat van de stad”, blz. 304.

¹²⁾ Uit deze tekening blijkt tevens dat Johannes Beerstraaten uitstekend figuren kon schetsen, zodat de meermalen aangetroffen mededeling dat de schilder A. Lingelbach zijn schilderijen stoffeerde, onwaarschijnlijk is.

van overeenkomst welke ik tussen de signatuur op dit schilderij en andere, overigens zeer variërende handtekeningen, van Johannes meen te kunnen aantonen.

Hoe dan ook, wij hebben geen enkele zekerheid dat zich op het „Lansdowne” schilderij van het Oude Raadhuis een authentieke handtekening van de jonge Abraham Beerstraaten bevindt en tot nu toe ben ik geen enkel doek of tekening tegen gekomen waarop deze schilder met naam en toenaam voorkomt. Hoe interessant het werk uit de voormalige collectie van Lord Lansdowne ook voor Kampen moge zijn, een directe oplossing voor ons probleem geeft het niet. Indirect misschien wel. De voorstellingen op het Engelse schilderij en op de door de Gemeente Kampen aangekochte tekening, vertonen zo'n frappante overeenkomst dat hier geen toeval mogelijk is. Alleen het verschil in kwaliteit tussen het schilderij en de tekening tonen aan dat hier twee verschillende meesters werkzaam moeten zijn geweest. Twee meesters, waartussen echter een innige relatie moet hebben bestaan, die vermoedelijk samen op stap zijn geweest en in Kampen, naast elkaar gezeten, ieder een schets maakten van hetzelfde onderwerp. Het is wel verleidelijk aan te nemen dat deze twee meesters Johannes Beerstraaten en zijn jonge zoon Abraham waren en dus de middelmatige tekening van het Oude Raadhuis te Kampen door laatstgenoemde werd vervaardigd.

Maar er zijn ook andere mogelijkheden! Was Johannes Beerstraaten soms een zeer onevenwichtige schilder die zeer goede momenten afwisselde met zeer matige? Heeft hij wellicht ook A. Beerstraaten gesigneerd of kortweg A.B.? Zeker is dat zijn handtekeningen sterk variëren. Dan is zeker de mogelijkheid niet uitgesloten dat Johannes de meester was die de Kamper tekening vervaardigde Ook dit wordt nog onderzocht ¹³⁾.

En natuurlijk blijft de kans bestaan dat Anthony Beerstraaten de artist is naar wien wij zoeken. Tot nu toe faalden echter al mijn pogingen om een authentieke handtekening van

¹³⁾ In zijn reeds meermalen genoemd opstel „Het gelaat van de stad”, zegt Prof. van Regteren Altena letterlijk „Blijkbaar heeft hij (Jan Abrahamsz. Beerstraaten), wat mede tot de verwarring aanleiding gegeven kan hebben, op verschillende manieren gesigneerd: soms in drukletters als J. Beerstraten, soms in schrijffletters en dan hetzij met een J, hetzij met een A, in welks voorste haal de J zich min of meer verbergt” (blz. 304).

deze schilder te achterhalen, maar ook het onderzoek naar deze schimmige figuur is nog niet afgesloten ¹⁴⁾).

Wie ook deze tekeningen vervaardigd moge hebben, wij kunnen de Raad van Kampen niet dankbaar genoeg zijn dat zij, op advies van de Gemeente archivaris, de heer J. Don, deze tekeningen heeft aangekocht. De liefde voor het rijke historische verleden van onze stad kan nu eenmaal niet zuiver platonisch zijn, maar vraagt op haar tijd ook financiële offers.

C. N. Fehrmann.

¹⁴⁾ Dr Scheidig, directeur van de Staatlichen Kunstsammlungen te Weimar, deelde mij mede dat de echtheid van de signatuur „anthoony berestrade” op de reeds gemelde tekeningen in het Kupferstichkabinett twijfelachtig genoemd kon worden. De door mij gevraagde foto's van deze tekeningen heb ik, bij het ter perse van dit artikel gaan, nog niet ontvangen.